

PHỐ CẦU GỖ NHƯ TÔI BIẾT

Các nhà doanh nghiệp thường có khuynh hướng đặt tên cho hãng, cho cửa hàng mình bằng hai tiếng, trong đó hay có: hưng, thịnh, vượng, phát, lợi v.v. . với mong muốn ăn nên làm ra ngày mỗi thịnh vượng, phát đạt, thắng lợi. Còn các quán cà phê, hàng phở, nhất là những hàng có tín nhiệm, được khách nhớ đến lâu dài, lại thường có khuynh hướng chỉ lấy một tiếng thường là tên chủ nhân, có lẽ cho gọn chẳng hay cho dễ nhớ. Có thể dẫn: Cà phê Hợp, cà phê Nhân, cà phê Bằng, phở Luân, phở Thìn, phở Hói, phở Ca, phở Tình, cà phê và phở Giảng.v.v. . .

Khoảng đầu những năm 50 cho đến sau hòa bình lập lại, lúc có chủ trương công tư hợp doanh, phố Cầu Gỗ có một hàng phở có hạn như thế: Phở Giảng (ở số nhà 88). Rất nhiều người Hà Nội cho đến nay vẫn còn nhớ ngôi nhà kiểu cổ, thò ra hắt mặt đường, lán xuống vỉa hè hẹp lòng, sâu hút, cứ sáng sáng khênh cái bếp lò ra tận cửa, to bằng nửa cái thùng phuy, trên là thùng nước dùng to đúng bằng thùng phuy hai trăm lít, bằng nhôm sáng lóa, đầy một thứ nước dùng thơm lừng một hương vị của xương bò, nước mắm ngon, tôm he, hương hồi, quế chi, thảo quả hành tái nướng, gừng cả mảng bằng bàn tay đã nướng qua . . . đang sôi sùng sục như có bàn tay vô hình đang đảo ngăm phía dưới khiến lượt mỡ béo ngậy không thể nằm yên và làm còn cào cái bụng người Hà Nội.

Cạnh đây là cả một phần tư, có khi là nguyên một nửa con bò tươi sống cứ lúc lúc ông Giảng lại cầm con dao phay vuông to bản xẻo xuống một tảng lớn để thái, để giãn cho những bát tái chần, tái gầu, tái nạm, tái giò... Khách mặc com lê cà vạt chỉnh tề, ai thích ngồi, xin vào phía trong, ai thích thật nóng, cứ đứng ngay cạnh lò mà và mà húp, xong, trả tiền, ông Giảng nhét ngay vào chiếc túi căng phồng của tạp dề để trước.

Chín giờ sáng hết phở. Dọn dẹp một lúc, gần trưa bắt đầu bán cà phê, thứ cà phê phin, cà phê đá, cà phê phin đá. . . cạnh tranh được với cà phê Nhân, một nhà thể thao, có quán nổi tiếng bên số nhà 100 cạnh đó, cho đến tối. Ông Giảng trực tiếp pha cà phê, bà Giảng người nhỏ bé chỉ ngồi kết thu tiền. Chỉ ít lâu, ông bà đã tậu được nhà bên phố Hàng Bè. Sau, ông Giảng là nhân viên kỹ thuật của cửa hàng giải khát trong công viên Thống Nhất mà người ta gọi là Quán Gió, chỉ đến ngày nghỉ hưu, đôi chân tê thấp, chiều chiều lê đi trên đường Bờ Hồ cho vui tuổi thọ.

Xế cửa phở Giảng là quán giải khát Lan Anh cả hai ông bà chủ đều rất hào hoa lịch lãm và xinh đẹp , mà chỉ một món làm quán nổi tiếng Chè bắp, một thứ chè nấu bằng bột hoàng tinh trong suốt, loáng thoáng những mảnh ngô non rập rờn mờ tỏ, mà khi ta xúc một thìa chè đưa lên miệng thì ngoài hương hoa bưởi thơm như đứng cạnh hàng rào đêm quê, còn có hương của ngô non luộc, của bắp ngô ngâm sữa vừa bẻ , ta vừa bóc cái vỏ lụa xanh tươi, lộ ra sợi râu ngô màu nâu non, ta hít hà thứ hương đồng bãi cuối xuân. . . Tiếc là quán này đóng cửa năm 1954, và từ bấy ít ai nấu món chè bắp ngon bằng thế.

Cạnh quán Lan Anh, còn có quán Lan Hương rộng rãi hơn, nguyên là cửa hàng nước mắm Vạn Hương, người nhà cụ nghệ sĩ xiếc Tạ Duy Hiền mở ra. Cũng đông khách, nhưng không có món gì đặc biệt, ngoài một cô gái cháu cụ Tạ, có một thân hình thanh nữ đẹp tuyệt như tượng thần Vệ Nữ Milo, làm ngơ ngẩn khối chàng trai Hà Nội.

Phố Cầu Gỗ xưa nay không có những nhân vật kiệt kiệt hoặc danh nhân, cũng không có những nhà cao tráng lệ, biệt thự khang trang. Nó chỉ là một phố cổ, còn mang nhiều nét đặc biệt của một Hà Nội thế kỷ trước, mà chắc dăm chục năm nữa sẽ không còn dấu vết như bây giờ ta nhớ về dăm chục năm trước để tưởng niệm dấu xưa.

Cứ tưởng tượng cuối thế kỷ trước, đầu thế kỷ này, đây là cái hồ xinh xinh nho nhỏ, y hệt như cảnh tượng hồ Trúc Bạch với Hồ Tây nếu so hồ Thái Cực này với Hồ Gươm cạnh đó. Đường Thanh Niên (Cổ Ngư) nổi giữa hai lòng hồ to rộng kia, còn ở đây có con lạch nhỏ thông sang Hồ Gươm, theo cụ Nguyễn Văn Uẩn trong "Hà Nội nửa đầu thế kỷ XX" thì con lạch chính là phố hồ Hoàn Kiếm, nay là con phố ngắn nhất Hà Nội, vẫn có món quà vừa ngon vừa rẻ: Thịt bò khô. Chính chỗ này, có một chiếc cầu bằng gỗ, vì thế mà khi hồ bị lấp đi, mặt nước thành phường phố, tre pheo nhường chỗ cho tường xây mái ngói chiếc cầu được lấy thành tên cho phố mới Phố Cầu Gỗ.

Hồ Thái Cực nằm trong cái khung ta tưởng tượng, phía sau giáp phố Hàng Đào, cạnh kia là Hàng Bè, hai bờ khác là lòng phố Cầu Gỗ và ngõ Trung Yên. Hiệu sách Ngoại, cuối phố Cầu Gỗ trông thẳng ra mặt nước Hồ Gươm, chỗ quảng trường Đông Kinh Nghĩa Thục hiện nay, có đài phun nước, từng là hiệu sách nổi tiếng trước Các mạng Tháng Tám, cùng là phố Đinh Liệt mà lúc nào cũng phảng phất mùi thơm xào nấu, phở, bánh mì patê thịt xịu, lạp xưởng cùng nhiều món ăn khác, kể cả những cửa hàng bán len cuộn có hàng trăm màu sắc làm cho con gái Hà Nội rục rịch mỗi khi đông về . . . lúc ấy, còn là lòng hồ Thái Cực có nổi chìm bèo cái bè ong, có cầu ao bằng mấy dóng tre, có ngõ trúc trời mưa lầy lội, có người nông dân quăng chài kéo lưới . . .

Ngày nay Hồ Gươm có những hôm chuyển gió mờ sương, tôm cá thiếu dưỡng khí nổi lên hàng loạt... hẵn thời chưa xây, dân quanh hồ Thái Cực cũng có nhiều người làm nghề chài lưới bắt con tôm con tép để làm kế sinh nhai, đem mẹt sản phẩm của mình qua các phố bán rao đổi lấy bơ gạo hay vật dùng cần thiết. Hà Nội vốn là đất nghèo mà. Cũng thấy thêm, nếu thiếu hoặc hỏng thứ mà nay gọi là "ngư cụ" thì hàng Gai có sẵn tay lưới, con gai để vá, hàng lờ có lờ có đó gần kia . . .

Cầu Gỗ có rất nhiều ngôi nhà hẹp lòng, chỉ trên hai mét bề ngang, một tầng ngói ta, hai tầng thì chồng diêm lè tè, cửa bức bàn còn câu đầu quá giang bằng gỗ phiến, tường như xiêu vẹo phải dựa vào hai nhà hai bên như nương tựa vào nhau mà đứng, nóc nhà còn cột trụ như người đội mũ bình thiên. Tường còn trộn mật giọt làm vữa, nên mùa nồm, chảy nước ướt cả nền nhà, mà nền nhà thì thấp hơn mặt đường đến vài ba bậc. Cống là loại cống thắm, mười hôm lại phải thuê anh móc cống. Đó là những người rất nghèo, quần nâu lá tọa, áo cánh vá vai, đi đến đâu rao vang đến đó "Cống, cống đề . . .". Đêm đến phố Cầu Gỗ còn vang lên tiếng đập cửa với câu gọi "Thùng, thùng nhé", đó là những người phụ làm nghề đổ thùng (hoặc đổ thùng), mà đầu tiên là cu li của nhà thầu Năm Diệm. Cho nên mới có câu mắng con: "Mày không học cho tử tế thì lớn lên chỉ đi móc cống, đổ thùng thôi con ạ".

Tính từ phía đông, ngã tư Hàng Bè, Hàng Dầu, Hàng Thùng đến phía tây nối với Hàng Đào Hàng Gai, phố Cầu Gỗ dài 248 mét, người dân làm khá nhiều nghề, buôn bán khá nhiều thứ nhà cũng khá nhiều kiểu dáng.

Có cả một đoạn dài bên số lẻ từ phố Hồ Hoàn Kiếm đến nhà ga xe điện, nay là cái quan tài kính khổng lồ của người nước ngoài chễm chệ, phần lớn những ngôi nhà là phía cổng sau của dãy nhà phố Đinh Tiên Hoàng, nghĩa là mặt trước của nó ở phía Bờ Hồ, nên khu vực này có một thời gian dài im lìm, cửa đóng then cài, ít được sửa sang chú ý. Đó là cổng sau của nhà kem Zéphie, hiệu thuốc Vũ Đỗ Thìn, nhà sách Na Ký, nhà của cụ Tạ Duy Hiển. v.v. . .

Người viết bài này từng là dân Cầu Gỗ một thời đến nay vẫn còn nhiều liên hệ vì bè bạn và người anh ruột ở phố ấy.

Trước 1954, phố Đinh Liệt còn đâm thẳng ra Bờ Hồ, chưa bị bịt kín lại, và nó là bức tường của nhà sách Nam Ký. Đường tàu điện còn kéo dài đến trước hiệu phở Giảng. Mỗi khi tàu điện Hà Đông Cầu Giấy về đến đây, cần quay đầu máy chuyển toa, thì

anh "sơ vơ" cầm lấy sợi chảo quay nửa vòng tròn cho cần vệt quay theo. Những toa tàu điện già nua sơn đỏ lại từ phố Cầu Gỗ này lên Cầu Giấy, vào tỉnh Đơ, chở những người áo cộc đi về. Nay toàn bộ đường tàu điện đã được dỡ bỏ. Cả cái ga quay đầu ngoài bờ hồ, chỗ giữ tô hiện nay cũng đã khác xưa, mà ngôi nhà cao tầng sừng sững trên người, thách thức, biến hồ Gươm thành chiếc ao cho kẻ ngoại lai lăm tiền thích chí rằng đã mua được đất nước này, phá bỏ cả lịch sử thiêng liêng của trái tim Hà Nội: Hồ Gươm.

Ngôi nhà số 64 từng là đình của thôn Nhiêu Thượng, đất làng xưa hồ Thái Cực, cũng không còn dấu vết. Nếu bên Hàng Bè có bà Lang Trọc nổi tiếng thì bên này, ngay tại ngôi đình này, có Bà Lang Huế cũng nổi danh một thời về những thứ thuốc gia truyền, mang từ Núi Ngự Sông Hương ra Hà Nội.

Ngoài một số cửa hiệu lớn buôn bán sơn sọng, thứ sơn làm tranh sơn mài, gắn thùng gỗ, bả hoành phi câu đối. . . thì Cầu Gỗ còn có một nghề khá đặc biệt: Nghề đóng xe tay. Thứ xe tay do người kéo, thứ "người ngựa ngựa người" mà Nguyễn Công Hoan mô tả đầy thương tâm ấy, Cầu Gỗ có mấy nhà đóng loại xe tay này, trở thành giàu có. Sau Cách mạng, nó được chuyển thành xe người đạp: Xích lô như nay ta đang thấy. Nhà ông Hai Chinh, ông An Thái có xưởng đóng xe và cho thuê xe, tàu được hàng dãy nhà để cho thuê . . .

Cầu Gỗ ngày nay có khá nhiều cửa hàng lấp lánh: hiệu buôn vàng, hiệu bán sách, nhà hàng khách sạn, bán guốc dép, bách hóa, hàng ăn tạp xô bồ. Nhớ lại thêm một chút, khi phở Giảng phát đạt, có một hiệu phở khác mở ra cạnh tranh, khoảng số nhà 34 gì đó; phở Đông Mỹ. Ông này bắc đèn và chuông số vào từng bàn ăn khách gọi, ông bấm chuông cho mang phở ra từng bàn. Chỉ tiếc, bên cạnh đĩa hành Tây ngâm dấm, xà lách tươi non, đèn xanh đỏ và chuông kêu reng reng, thì người sành ăn phở lại khôn nhìn thấy tảng thịt bò, nồi nước dùng, miếng gầu miếng nạm ra sao, tất cả đều ẩn sau nhà, trong bếp, mất đi một cái thú được nhìn, được ngửi trước khi ăn, mất đi cả cái thú ăn phở đứng cho nóng, cho lạ cảm giác . . . nên chỉ một thời gian ngắn, phở Đông Mỹ mất dần khách, phải đóng cửa, và cuối đời, ông Đông Mỹ ngồi bán lạc rang bên phố Đinh Liệt. Cho hay, một món ăn ngon Hà Nội cũng cần rất nhiều yếu tố, đương nhiên chất lượng ngọt ngon bùi béo, thơm nức gần xa là quyết định, nhưng được ngắm nhìn, ngửi hơi cũng là cần lắm lắm, mới là phong vị riêng biệt của đất Kẻ Chợ vậy.

Đến đầu những năm sáu mươi, Cầu Gỗ vẫn là phố "trọc đầu". Chiều chiều cái nắng xiên khoai vẫn soi vào những căn nhà chồng diêm bên số chẵn. Trăm năm, phố không hề có bóng cây xanh có khi là màu xanh đã lặn sâu vào đáy hồ Thái Cực (còn gọi là hồ Hàng Đào). May thay, hàng xà cừ trồng vài ba chục năm nay đã rườm rà xanh tốt, có cây to tay ôm không xuể, có cây như lực sĩ vươn cành ra che nắng cho một đường phố vừa cổ vừa tân, vừa thanh vừa tạp. Nói thể vì khoảng số nhà 26, từng có nhạc sĩ Đoàn Nhượng con người tài hoa, chơi được hàng chục loại nhạc cụ dân tộc, làm xốn xang tắc dạ bao người một thuở. Vậy mà đã có lúc ông phải quay bếp lại để "lợn nó nuôi ông". Không hiểu nay tiếng đàn ấy theo ông đến nơi nào, ngoại thành hay một vùng xa hơn... bởi tắc đất tắc vàng hiểu theo nghĩa đen, phố này nhà có giá lắm, và cũng vì có giá thể, nên phố cổ càng khó giữ gìn. Cứ như là nó tự lột xác tự thay hình để biến thành những phòng trọ quán rượu cho Tây Tàu gì đó, bất chấp chủ trương bảo tồn lưu giữ những giá trị lịch sử cho Hà Nội.

Phố Cầu Gỗ còn có nhiều điều đáng nói, xin bán đọc tự bổ sung cho hoàn chỉnh, bởi nói hết thì cũng có phần vô duyên chẳng? Chỉ biết nhà nhiếp ảnh Đinh Quang Thành đang tiến hành một công việc lý thú và có ích cho Hà Nội. Ông để ra một hai năm, với chiếc máy ảnh loại tốt ông đang đi chụp lại những gì cần lưu giữ của một Hà Nội nghìn năm, từ món ăn, cách mặc, một mái nhà, một góc phố, một góc cây,

một ngôi chùa, một cánh cửa con. . . Mong sao, phố Cầu Gỗ cũng được lọt vào ống kính của ông để lưu lại cho trăm năm sau nữa những giá trị đang mất đi nhanh chóng mỗi ngày.